

Pražská měšťanka Dorota mydlářka a knihy v husitské Praze*

JINDŘICH MAREK

Když jsem se v roce 2016 v Národní knihovně zabýval průzkumem proveniencí v rukopisech, narazil jsem na dosud neznámý středověký soupis knih. Nachází se na versu posledního folia knižního bloku v rukopisu V C 11, jenž obsahuje výklady kanonických epištol, výklady biblických knih *Píseň písni*, *Příslaví* a také kázání o svatých zapsané někdy na přelomu 14. a 15. století.¹ Soupis zaznamenává celkem sedm titulů v deseti svazcích, u nichž je uvedeno, že jsou „uloženy u paní“ (*volumina repozita circa dominam*). Zápis byl ještě ve středověku přeškrtnán, a byla tak zrušena jeho platnost. Poučení o tom, kdo je ona paní, lze najít na vnitřní straně přední desky. Zde se nachází poznámka psaná rukou 15. století, že kodex věnovala Laudově koleji pražské univerzity Dorota mydlářka.²

Proveniencní výzkum podobným zjištěním často skončí. U nalezeného soupisu je však možné díky dochovaným pramenům představit nejen obsah zde zachycených rukopisů, ale i sociální vazby a majetkové poměry donátorky, která byla měšťankou Starého Města pražského. Některé ze svazků stručně zachycené ve zmíněném soupisu se dokonce s větší či menší pravděpodobností podařilo dohledat ve fondu Národní knihovny.

* Studie vznikla v rámci institucionálního výzkumu Národní knihovny ČR, oblast 1: Výzkum kulturního dědictví a knižní kultury středověkých Čech.

1) Josef TRUHLÁŘ, *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum, qui in C. R. Bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur* I, Pragae 1905, s. 348, č. 853. Z kanonických epištol chybí pouze výklad Judova listu.

2) *Hunc librum domina Dorothea smigatrix dedit ad librariam Mathie* [Laude de] *Chlumpczan etc.* Zápisu si povšimla kromě výše zmiňovaného katalogu Emma URBÁNKOVÁ, *Rukopisy a vzácné tisky pražské Univerzitní knihovny*, Praha 1957, s. 8, č. 10.

Samotný soupis, který je tištěn v příloze tohoto příspěvku, je poměrně neurčitý. Je zřejmé, že byl pořízen pro praktickou potřebu, aby evidoval soubor rukopisů, jež byly u Doroty uloženy. Pravděpodobně to byl soupis knih, které Dorota přislíbila – stejně jako knihu, v níž se soupis dochoval – věnovat koleji, ale ještě se tak z nějakého důvodu nestalo. V době, kdy přestal být aktuální, tedy když k donaci skutečně došlo, byl přeškrtnán (přesto je dodnes čitelný).³

Zachycení jednotlivých svazků je v soupisu, jak už bylo naznačeno, poměrně lakonické. Depozit obsahoval tři svazky *Moralíí*, tedy výkladů knihy Job, Řehoře Velikého, dále dva svazky s výkladem Písne písní, osamocenou letní část Soccovy kazatelské sbírky, výklad Žaltáře Konráda Soltau,⁴ z dalších bohemikálních děl pak letní část kazatelské sbírky Milíče z Kroměříže a z rozšířených scholastických děl alegorický výklad liturgie od Guillauma Duranda a sumu ctností a neřestí od Williama Perraulta. Je zřejmé, že šlo o základní díla homiletická a exegetická či přístupná pojednání z oboru liturgiky a morální teologie. Přestože se nejednalo o díla odborná či specializovaná, jejich latinský jazyk předpokládal kompetentního čtenáře.

I přes stručnost dochovaného seznamu se podařilo několik svazků na základě porovnání rukopisů popsanych v katalogu a seznamu s vyšší či nižší pravděpodobností identifikovat ve fondu Národní knihovny. Jedním ze dvou svazků vykládajících Píseň písní (vyloučíme-li rukopis V C 11,⁵ ve kterém je soupis zapsán a který nese štítek s titulem *Super cantica*) by mohl být rukopis V C 9.⁶ Letní část Soccovy kazatelské sbírky se pak dochovala v rukopisu VI C 29⁷ a letní část Milíčovy kazatelské sbírky v kodexu X A 7.⁸ Nejméně jistá je identifikace rukopisu III A 9.⁹ Ten obsahuje knihy 17 až 35 Řehořova výkladu Joba, a tedy byl zřejmě druhým ze dvou svazků obsahujících celé dílo. Přitom v Dorotině seznamu jsou uvedeny tři svazky s Řehořovým dílem.¹⁰ S výjimkou kodexu VI C 29, jehož proveniencie není jistá, se všechny tyto knihy dostaly do koleje pražské univerzity, kterou po husitské revoluci založil Matěj Lauda z Chlumčan.¹¹ Kodexy však neobsahují žádné vodítko, na jehož základě

3) Ačkoliv v soupisu knih je uveden výklad *Super cantica* a rukopis V C 11 má právě tento titul uveden na štítku přilepeném na své přední desce, tento rukopis v seznamu nejspíše zachycen není: Nemělo by velký smysl zapisovat si seznam rukopisů, které jsou uloženy u někoho jiného, do jednoho z nich.

4) Srov. Josef TŘÍŠKA, *Literární činnost předhusitské university*, Praha 1967, s. 111. Za identifikaci díla děkuji Michalu Dragounovi.

5) J. TRUHLÁŘ, *Catalogus I*, s. 348, č. 853.

6) Tamtéž, s. 347, č. 851.

7) Tamtéž, s. 446, č. 1088.

8) Josef TRUHLÁŘ, *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum, qui in C. R. Bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur II*, Pragae 1906, s. 34, č. 1810.

9) J. TRUHLÁŘ, *Catalogus I*, s. 153, č. 394.

10) Je možné, že dalším ze svazků je rukopis IX A 9, který má stejnou provenienci a je stejně adjutován jako rukopis III A 9, ale obsahově se s ním překrývá: obsahuje totiž kapitoly 19 až 35 Řehořova výkladu.

11) Ke koleji srov. Michal SVATOŠ, *Listiny k počátkům koleje Matyáše Loudy z Chlumčan*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis 17/1, 1977, s. 71–96. Pokud jde o knihovnu Laudovy koleje, provenienční poznámky v rukopisech eviduje J. TRUHLÁŘ, *Catalogus I*, dle rejstříku (a dále č. 448 a 622, která v rejstříku omylem nejsou uvedena). Srov. též Josef TEIGE, *Základy starého místopisu Pražského (1437–1620) I/2*, Praha 1915, s. 867, jenž pomíjí dva z rukopisů uváděných Truhlářem, ale přidává jiné dva rukopisy z pražské kapitulní knihovny. Zdeněk Václav TOBOLKA, *Národní*

by bylo možno určit, kdy se staly součástí této kolejní knihovny. Dále je pozoruhodné, že III A 8, jeden z rukopisů s dílem Konráda Soltau, obsahuje na předním předešlé domněnku pisatele, že je to kniha „Doroty z Nového Města [pražského]“, ovšem o novoměstském původu Doroty mydlářky není nic známo.¹² Případné ztotožnění s Dorotou mydlářkou zatím není možné, ostatně provenienční údaje nevyovídají o tom, že by rukopis pocházel z Laudovy koleje.

Od počátku husitství až do konce poděbradského období máme pouze u malého množství pražských měšťanů na základě jejich testamentů doklady o tom, že vlastnili knihy.¹³ Tak v roce 1427, několik týdnů po převratu, kdy se v pražských městech dostala k moci skupina rozhodných husitů, věnoval staroměstský měšťan Václav voštník ve své závěti menší peněžní sumy předním kněžím zastupujícím tuto stranu. Šlo o Jakoubka ze Stříbra, Jana Rokycanu a Václava z Dráchova; posledním dvěma jmenovaným, kteří byli přibližně o generaci mladší než Jakoubek, věnoval také knihy.¹⁴ Staroměstský radní Šimon od Bílého lva, jenž patřil do stejné sociálně a politicky vymezené skupiny pražských měšťanů jako Václav voštník, vlastnil větší počet knih a ve svém testamentu z roku 1433 je věnoval Janu Rokycanovi a dalším osobám, jistou sumu určil také na obecní knihovnu. V některých jeho knihách jsou nadto zápisy o věnování obecní knihovně Starého Města, tyto kodexy se ovšem později také dostaly do Laudovy koleje.¹⁵ Z konce třicátých a začátku čtyřicátých let je dále na Novém Městě známo šest knih, které Anna, vdova po Jírovi vazačovi, měla uloženy u jiného měšťana, ale zde je možné vzhledem k povolání zesnulého muže předpokládat spíše profesní zájem o knihy. Konečně k roku 1446 registrujeme odkaz soukeníka Mikuláše Bradatého kostelu sv. Petra na Poříčí.¹⁶

a *universitní knihovna v Praze, její vznik a vývoj* I, Praha 1959, s. 26–27, uvádí jen některé kodexy a u Doroty, že pocházela z Nového Města (patrně na základě rukopisu III A 8, viz výše). František ŠMAHEL, *Nejstarší knižní katalogy knihoven kolejí Univerzity Karlovy*, in: Týž, *Alma mater Pragensis. Studie k počátkům Univerzity Karlovy*, Praha 2016, s. 476–500, zde s. 482–483, pozn. 45, na základě zápisu v rukopisu I D 12, fol. 195r, který patřil Václavu z Chrudimi, soudí, že v něm uvedené knihy z odkazu Prokopa z Plzně by vzhledem k nízkým signaturám mohly patřit do nově zřízené Laudovy koleje; to by bylo ale třeba potvrdit rozsáhlejším výzkumem. Podle způsobu adjustace snad bude možné identifikovat několik desítek svazků z této koleje. Příslušnost kodexů uvedených nad čarou do této knihovny (kromě VI C 29) se podařilo prokázat na základě jednotné adjustace, v rukopisu X A 7 je navíc provenienční poznámka.

12) Tato informace je zapsána na líci přední předsádky: *Domine Dorothee de Nova Civitate, ut estimo*. Podobný zápis je i na rubu. Srov. J. TRUHLÁŘ, *Catalogus* I, s. 153, č. 393.

13) Zikmund WINTER, *Měšťanské knihovny v XV. a XVI. věku*, Časopis Musea království Českého 66, 1892, s. 65–79, 281–292; Ivan HLAVÁČEK, *Středověké soupisy knih a knihoven v českých zemích. Příspěvek ke kulturním dějinám českým*, Praha 1966, passim; Kateřina Jíšová, *Testamenty novoměstských měšťanů v pozdním středověku*, disertační práce obhájená na Ústavu českých dějin FF UK, Praha 2008, passim; TÁŽ, *Odkazy knih v pozdně středověkých testamentech Nového Města pražského*, *Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků* 19, 2005–2006, s. 4–17.

14) Archiv hlavního města Prahy (dále AMP), rkp. 992, fol. 146r, srov. K. Jíšová, *Testamenty*, s. 119; TÁŽ, *Odkazy*, s. 8.

15) AMP, rkp. 992, fol. 154r, srov. I. HLAVÁČEK, *Středověké soupisy*, s. 21, č. 2; K. Jíšová, *Testamenty*, s. 119; TÁŽ, *Odkazy*, s. 8; Martin MUSÍLEK, *Šimon od Bílého lva. Den pražského měšťana v době vymknuté z kloubů*, *Staletá Praha* 32/2, 2016, s. 2–27, zde s. 7.

16) K oběma srov. K. Jíšová, *Odkazy*, s. 9–10.

Kromě drobných odkazů či zpráv o vlastnictví jedné nebo více knih víme dále o dvou měšťanech Nového Města, kteří v padesátých letech vlastnili větší množství knih. První z nich byl roku 1454 Havel pergameník, jenž s knihami vzhledem ke svému povolání zacházel i profesně. Jako příloha kšaftu, kterým odkázal svůj majetek příbuzným a v němž výslovná zmínka o knihách chybí, se dochoval soupis jeho knih, který byl vytvořen až po Havlově smrti.¹⁷ Obsahuje 29 svazků, jež z větší části nebyly svázané a stejně jako knihy uložené u Doroty byly po obsahové stránce zaměřeny na populární teologii. Mezi převážně kazatelskými sbírkami je kromě latinských, zpravidla anonymních titulů nebo děl, která je v pozdním středověku možno považovat v daném žánru za standardní (autorů jako Jakub z Voragine, Soccus, z českého prostředí Konrád Waldhauser, Johlín z Vodňan), zařazena také česká postila Jana Husa. Z kazatelského žánru se zde vymykají pouze Nový zákon, žaltář, výpisky z knih Tomáše Akvinského, speculum, několik děl z oboru sakramentální teologie a *liber magistri Jacobi de pueris* (patrně traktát Jakoubka ze Stříbra o přijímání malých dětí). U incipitu *In omnibus me defectuosum reperiens* jde pravděpodobně o Husovo synodní kázání *Diliges dominum Deum*.¹⁸ Naopak u Ondřeje z Chlumce, který je ve svém testamentu z roku 1456 označen jako „literát“, je možné předpokládat literárně podmíněný zájem o texty. Asi dvacet svazků s deseti tituly většinou z oboru exegetiky a homiletiky odkázal především svým příbuzným, ale pamatoval také na kostel sv. Michala v Opatovicích a na faráře Jana v Týně, tedy Jana Rokycanu.¹⁹

Je evidentní, že všechny uvedené významnější odkazy knih s výjimkou knižní sbírky Havla pergameníka, u níž předpokládáme majitelův profesní zájem, více či méně pomýšlely také na představitele pražského utrakvistického kněžstva. Pražští kněží ostatně byli často osobnostmi, jež aktivně utvářely dobovou knižní kulturu, ať už jako autoři, nebo jako vlastníci knih. Nepřekvapuje, že z hlediska obsahové skladby šlo kromě několika výjimek jen o literaturu homiletickou a exegetickou. Ve větších celcích byla zpravidla zastoupena i bohemikální reformní literatura. Kromě jednotliviny v podobě české postily Jana Husa není v těchto knižních sbírkách povědomí o jazykově českých knihách. To vše je ostatně charakteristické i pro rozsahem mnohem menší soubor knih, který byl uložen u Doroty a který z dobových měšťanských knihoven nijak nevybočuje. Samotný fakt, že tyto knihy byly uloženy u ženy, se ale z dochovaných zmínek o knihách vymyká. Pro osvětlení pravděpodobných okolností tohoto knižního depozitu se bude třeba zaměřit na to, kým Dorota mydlářka byla a jaké byly její sociální vazby.

O osobních a zejména majetkových poměrech Doroty mydlářky je možné získat poměrně velké množství informací z pražských městských knih. Jedním

17) AMP, rkp. 2096, fol. T4v–T5v (dle nové foliace, která vznikla po převazbě, kdy fol. T5 bylo vevázáno do přední části knižního bloku, fol. 221v, 4rv). Srov. I. HLAVÁČEK, *Středověké soupisy*; K. JÍŠOVÁ, *Testamenty*, s. 115, 120; TÁŽ, *Odkazy*, s. 9, 12–13.

18) Toho si povšiml už Václav Vladivoj Tomek, *Dějepis města Prahy IX*, Praha 1893, s. 251. Mohlo by jít o rukopis kláštera cisterciáků v Oseku (fond deponován v Národní knihovně ČR), sign. Osek 2, kde je toto kázání právě na začátku kodexu.

19) AMP, rkp. 2094, fol. A8v–A9r. I. HLAVÁČEK, *Středověké soupisy*, s. 33, č. 28; K. JÍŠOVÁ, *Testamenty*, s. 114, 121; TÁŽ, *Odkazy*, s. 9.

z nejdůležitějších pramenů k poznání jejího života je Dorotin kšaft datovaný v Praze v pondělí po přenesení sv. Václava (5. března) 1453.²⁰ Vypovídá o tom, že Dorota byla velmi zámožná vdova a že ji mnoho vazeb spojovalo nejen s jejími pražskými spoluměšťany, ale také – podobně jako u jejích současníků, kteří odkazovali knihy – s osobami spjatými s institucemi utrakvistické církve v husitské Praze.

Jakub mydlář, za kterého byla Dorota provdána, než ovdověla, byl staroměstským měšťanem, původem pravděpodobně z Jičína. Roku 1424 koupil za 7 kop grošů od obce dům č. p. 269d v Betlémské ulici (později se stal součástí domu U Halánků, jenž vznikl spojením několika středověkých domů) a ve stejném roce koupil od staroměstské měšťanky také poblíž stojící dům č. p. 270. Mezi těmi, kteří získali roku 1426 měšťanské právo v Praze, je uveden jistý Jakub z Jičína, ale není zcela jasné, jestli se jedná o Jakuba mydláře.²¹ Později, roku 1436, ještě přikoupil dům stojící mezi č. p. 268 a 269, který Dorota po jeho smrti ve svém kšaftu věnovala bekyním.²² Skutečnost, že mu obec prodala dům, jež předtím nejspíš zabavila odpůrci husitství (od roku 1417 tento dům patřil podkomořímu Janu Bechyňovi z Lažan), řadí Jakuba do poměrně specifické skupiny obyvatel Starého Města, která profitovala z revolučních změn.²³ Jak nedávno prokázal Petr Čornej, tito lidé se angažovali v radikálně orientované městské radě právě roku 1424, později v režimu nastoleném převrácením roku 1427 až do roku 1436, kdy se opět dostali k moci husitští konzervativci, a znovu po dobytí Prahy Jiřím z Poděbrad roku 1448.²⁴

Právě takový byl osud Jakuba mydláře, v novém Poděbradově režimu se však již nemohl angažovat, protože už nežil. Po zakoupení staroměstského domu zasedal v městských radách, podle Tomkových seznamů byl konšelem od 9. května 1435 do 21. března 1436, z toho od 23. února purkmistrem – v této radě zasedali Václav Hedvika a další radikální husité.²⁵ Není vyloučeno, že svou pozdější akvizici nemoovitostí uskutečnil právě za časů působení v radě. Namátková sonda do dochovaných staroměstských knih ovšem odhalila, že Jakub byl konšelem přinejmenším už na konci února 1432 (v radě zasedal také Hedvika);²⁶ zdá se, že v tomto směru bude ještě nutno Tomkovy výpisky z městských knih na mnoha místech doplnit.

20) AMP, rkp. 992, fol. 260r–261r. Václav Vladivoj Tomek datoval toto pořízení mylně rokem 1473. Srov. V. V. TOMEK, *Dějepis IX*, s. 166, a Týž, *Dějepis města Prahy VIII*, Praha 1891, s. 115.

21) Josef TEIGE, *Seznamy měšťanů Pražských 1/2. Staré Město 1351–1437*, Almanach královského hlavního města Prahy 5, 1902, s. 24–64, zde s. 59.

22) Václav Vladivoj TOMEK, *Základy starého místopisu Pražského I. Staré město Pražské*, Praha 1866, s. 90, č. p. 269d, č. p. 270; s. 262, č. p. 269d. Srov. též *Berní knihy Starého Města pražského 1427–1434*, ed. Hana PÁTKOVÁ, Praha 1996, s. 46, 102, 221 (vše č. p. 270), s. 170 (*domus Credl*). O Jakobově původu z Jičína svědčí kromě přízviska nepřímě také odkaz vdovy Doroty do tohoto města, jak o tom bude zmínka níže. Jakub mydlář, který je k roku 1418 doložen na pražském Novém Městě (Týž, *Základy starého místopisu Pražského II. Nové město Pražské*, Praha 1870, s. 202, č. p. 880), byl nejspíš někdo jiný.

23) Ke konfiskacím souhrnně František ŠMAHEL, *Husitské Čechy. Struktury, procesy, ideje*, Praha 2001, s. 85, kde je také citována starší literatura.

24) Petr ČORNEJ, *Smolař, Hedvika, Velvar et alii. Poznámky a postřehy ke kapitole z dějin husitské Prahy*, in: Týž, *Světla a stíny husitství. Události, osobnosti, texty, tradice*, Praha 2011, s. 174–185.

25) Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy V*, Praha 1905, s. 81.

26) AMP, rkp. 992, fol. 137v (29. 2. 1432).

O Jakubových dalších osudech není nic známo. Víme jen, že 5. dubna 1445, když Dorota koupila uzdařský krám, byl už po smrti.²⁷

Dorota ve svém kšaftu po obligátním úvodu o nejistotách pozemského života činí poslední pořízení *podle výstrahy Čtenie svatého* týkající se především jejich nemovitostí a movitých věcí. Poručníky ustanovuje své spoluměšťany Petra a Blažka Lukaře, Kateřinu Rohlíkovnu a Markétu řečenou Dobrá Janova a ukládá jim, aby se stejně jako ona o *pilnějších věcech* radili s Václavem z Betléma, tedy se známým husitským kazatelem Václavem z Dráchova.²⁸

V kšaftu je zmíněno několik prodejů Dorotinych domů jiným pražským měšťanům, z nichž financovala své jednotlivé odkazy, kterým se budu podrobněji věnovat níže. Na prvním místě jsou zmíněny peníze z už dříve uskutečněného prodeje domu, které jí má zaplatit Laurin rukavičník, jehož jinak známe z pražského místopisu jako majitele několika staroměstských domů zakoupených ve třicátých letech. Jednak to byl dům č. p. 216b ve Zlaté ulici, který se nacházel v bezprostřední blízkosti uvedeného domu Jakuba mydláře č. p. 269d a který Laurin po koupi v roce 1429 prodal roku 1433 Mikuláši mydláři, o němž vzápětí uslyšíme,²⁹ jednak dvě části domu v Bartolomějské ulici v těsné blízkosti Jeruzaléma zakoupené v letech 1433 a 1436.³⁰ Není úplně jasné, který dům od Doroty koupil, ale je pravděpodobné, že se jednalo o dům č. p. 216b, jenž mu kdysi patřil a který by za tohoto předpokladu dostala Dorota odkazem od Mikuláše mydláře.

Dále jsou zde zmíněny peníze, jež má Dorotě zaplatit Bartoš mydlář za dům, který mu prodala. Tento dům je možné přesně lokalizovat: z místopisu víme, že stál v Karlově ulici a později nesl č. p. 188. V městských knihách je prodej doložen k 29. prosinci 1453, tedy až po datu uvedeném v testamentu.³¹ Ze zápisu vyplývá, že Dorota tento dům zdědila po Mikuláši mydlářovi, o jehož příbuzenském poměru k ní se můžeme jen dohadovat. Prodejní cena činila 22 kop grošů a dalších 12 kop měl Bartoš dát za movité věci potřebné pro vykonávání mydlářského řemesla. Z ustanovení v zápisu, která už zohledňují učiněný kšaft, vyplývá, že 24 kop z celkové sumy mělo být dáno *ad domum animarum* řečeného Mikuláše, jenž se nachází u Jeruzaléma a který obývají bekyně.

Poslední Dorotina nemovitost, jež je zmíněna jako prodaná, je uzdařský krám u sv. Linharty, který prý koupila pro chudé, ale neměla nájemníky, a tak jej prodala Šimonovi uzdaři. Také o okolnostech prodeje této nemovitosti, který proběhl

27) J. TEIGE, *Základy* I/2, s. 2, č. 19, dle AMP, rkp. 90, fol. 114r.

28) K němu srov. Jindřich MAREK, *Husitské postily připisované mistru Václavovi z Dráchova*, Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků 18, 2003–2004, s. 4–144; Týž, *Betlémský kazatel Václav z Dráchova. Kazatelské rukopisy a otázky jejich zpracování*, in: Jakoubek ze Stříbra. Texty a jejich působení, edd. Ota Halama – Pavel Soukup, Praha 2006, s. 257–271. Vdova Kateřina Rohlíková věnovala roku 1456 šest kop ročního platu, které obdržela od kněze Ondřeje Slánského, studentům z Nazaretské koleje. Srov. Jan CAMPANUS VODŇANSKÝ, *Mecenáši Karlovy university. Kalendář dobrodíní prokázaných Akademii pražské, poslaný jako dárek k Novému roku 1616*, ed. Karel HRDINA, Praha 1949, s. 15. Srov. k ní též *Berní knihy Starého Města*, s. 37, 211 (oboji č. p. 223b).

29) V. V. TOMEK, *Základy* I, s. 86, č. p. 216b. Srov. též *Berní knihy Starého Města*, s. 47, 103.

30) V. V. TOMEK, *Základy* I, s. 101, č. p. 308a, b. Srov. též *Berní knihy Starého Města*, s. 215.

31) J. TEIGE, *Základy* I/2, s. 505, č. p. 188, dle AMP, rkp. 90, fol. 220r.

už v roce 1450, jsme zpraveni poměrně podrobně. Šimon krám koupil od Doroty za 20 kop, jež jí měl postupně splácet, a kdyby zemřela, potom její sestře Zdeně, případně Mikuláši mydláři proti klášteru svatého Klimenta, který tehdy ještě žil.³² Stejného dne, kdy byl pořízen kšaft, bylo ještě provedeno zajištění příjmu z prodeje pro poručníky odkazu.³³ Není jasné, zda je Dorotina sestra totožná s vdovou Zdenou, jež roku 1447 žila v betlémském záduší a která tehdy odkázala roční plat z vinice studenům v Nazaretu.³⁴

Již několikrát zde byl zmiňován Mikuláš mydlář, díky kterému Dorota testamentárně nabyla část svého rozsáhlého majetku.³⁵ Patrně šlo o příbuzného, ačkoli to není v pramenech explicitně zmíněno. Mikuláš je poprvé doložen na sklonku dvacátých let, když si v pražském Starém Městě pořídil několik domů, kterých se v první polovině třicátých let zase zbavil, zřejmě aby si zde vzápětí mohl poříditi jiné. Dům poblíž Jeruzaléma č. p. 293a (označovaný v pramenech *domus media*) koupil roku 1428 za 14 kop od obce a psal se pak *Nicolaus saponista in Jerusalem*, v roce 1433 už ale dům vlastnil někdo jiný.³⁶ Přibližně po stejnou dobu měl ve vlastnictví jiný dům, položený dnes v jihozápadní části Klementina.³⁷ Méně jasné jsou jeho transakce v souvislosti s domem č. p. 247c v Řetězové ulici: prameny uvádějí, že jej koupil roku 1429 za 3 kopy a vzápětí znovu, ovšem už roku 1431 jej se ziskem prodal za 7 kop.³⁸ Muž se stejným jménem koupil v roce 1432 za více než tři kopy dům č. p. 682c v Řeznické (dnes Masné) ulici.³⁹ A byl to nepochybně náš Mikuláš, kdo si následujícího roku 1433 spolu se svým bratrem Ondřejem pořídil dům č. p. 216a v Liliové ulici a také za 16,5 kopy dům č. p. 188, nazývaný *ad faunos* a položený proti klášteru sv. Klimenta.⁴⁰ Ve druhém případě se jedná o dům, který roku 1453 koupil Bartoš mydlář od Doroty, jak o tom byla řeč výše.⁴¹ Dům v Liliové ulici pak ještě rozšířil o druhou část (č. p. 216b), již koupil od Laurina rukavičníka, dohromady za 26 kop.⁴² Je možné, že tento dům pak odkázal Dorotě, jak bylo naznačeno výše. V roce 1433 provedl ještě jednu operaci, když si opět s bratrem Ondřejem pořídili za 20 kop dům č. p. 190h na Mariánském náměstí u kostela Na Louži, ten ale roku 1437 prodali za 24 kop.⁴³

32) J. TEIGE, *Základy I/2*, s. 2, dle AMP, rkp. 90, fol. 248r. Zda je Šimon totožný se Šimonem uzdařem řečeným Kvirin, který vystupuje v pramenech k 19. 10. 1454 (srov. Josef TEIGE, *Základy starého místopisu Pražského (1437–1620) I/1*, Praha 1910, s. 775), není možné rozhodnout, každopádně v takovém případě by musel být od roku 1450 znovu ženat, protože uvedené jméno manželky se liší. Srov. též záznam o Šimonovi k rokům 1443 a 1456. J. TEIGE, *Základy I/2*, s. 308 (č. p. 88, Platněrská ulice).

33) J. TEIGE, *Základy I/2*, s. 2–3, č. 21, dle AMP, rkp. 2119, fol. F5 (rukopis shořel v roce 1945).

34) J. TEIGE, *Základy I/2*, s. 771. Ve svém kšaftu Dorota pamatovala na bekyně, které obývají dům někdy paní Zdeny.

35) Srov. k němu *Berní knihy Starého Města*, s. 14, 188 (obojí č. p. 682c), s. 40, 100, (obojí č. p. 247c), s. 42 (č. p. 345), s. 43, 101 (obojí č. p. 293a), s. 51, 104 (obojí č. p. 190aa), s. 100 (č. p. 247c), s. 200 (č. p. 216a).

36) V. V. TOMEK, *Základy I*, s. 99, č. p. 293a.

37) Tamtéž, s. 59, č. p. 190.

38) Tamtéž, s. 84, č. p. 247c.

39) Tamtéž, s. 172, č. p. 682c.

40) Tamtéž, s. 86, č. p. 216a; s. 65, č. p. 188a.

41) J. TEIGE, *Základy I/2*, s. 505.

42) V. V. TOMEK, *Základy I*, s. 86, č. p. 216b.

43) Tamtéž, s. 62, č. p. 190h; J. TEIGE, *Základy I/2*, s. 414.

Naposledy vystupuje Mikuláš mydlář v pramenech roku 1451, když správce Betlémské kaple Václav z Dráchova přijal od dvou dohlížitelů (*tutores*) ustanovených dříve Janem Příbramem (jedním z nich byl Mikuláš) částku 80 kop grošů, za kterou koupil pro kapli roční plat.⁴⁴ V době Dorotina odkazu (1453) byl už mrtvý a Dorota o něm uváděla, že na smrtelné posteli odkázal některé své movité věci sirotku paní Kateřiny ze Zderazu; kromě peřiny, polštáře a podušky šlo také o Nový zákon (není uvedeno, zda latinský, nebo český). Zdá se, že Mikuláš měl syna Václava, jenž se stal knězem a v roce 1464 zprostředkoval jménem uvedených správců finanční dotaci pro několik utrakvistických kněží: Václava z Dráchova, kněze Havla, který s ním přebýval, a kněze Jana zvaného Kačer, jenž převzal i další částku jménem kněze Jakuba, správce kostela svatého Jiljí.⁴⁵

Sociální interakce s předními utrakvisty, a dokonce odkaz knihy jistě souhlasí s profilem Mikuláše mydláře, který se tak podobá i výše představenému Jakubu mydlářovi. Protože velké množství majetku, jímž Dorota disponovala v době pořízení své závěti, pocházelo od Mikuláše, nabízí se možnost, že z jeho pozůstalosti mohly pocházet i knihy uvedené v seznamu, které iniciovaly naše zkoumání. Potom by to byl v podstatě seznam jeho knih, jež zbývaly po donaci Nového zákona a možná i dalších a které byly uloženy u jeho právoplatné dědičky. Později se dostaly do utrakvistické instituce, která byla se sociální skupinou staroměstských měšťanů, do níž patřil jak jejich předpokládaný původní majitel, tak jeho dědička, úzce propojená.

Pokud jde o samotný obsah Dorotina kšaftu, ke kterému přivěsili jako svědkové pečeti rychtář Jan (Manda) ze Zbislavic, Jakub Žlutický a Pavel Cipser,⁴⁶ jsou v něm odkazy menších peněžních sum, a to zejména staroměstským bekyním na opravy jejich domků, jež se nacházely poblíž Betlémské kaple,⁴⁷ dále peníze na maso pro žáky školy u sv. Linharta a na obuv pro ně (případně pro žáky u sv. Jiljí nebo jinde), podobně spíše menší částky pro žáky školy u sv. Jiljí, správce Betlémské kaple Václava z Dráchova a další ze sboru tamních kněží. S odkazy peněžních částek či movitých věcí pamatovala i na bývalé a současné členky své domácnosti, tedy zejména na různé kuchařky a děvečky; několik podobných odkazů směřovalo jiným měšťanům a měšťankám z Prahy i odjinud (Slaný, Jičín).

Zásadní součástí kšaftu, která je po úvodu zařazena na prvním místě, je odkaz domu, v němž Dorota bydlí, bekyním. Podle jejího ustanovení měla v domě bydlet její kuchařka a několik dalších žen, které se měly modlit za duši jejího manžela i její. Měly poslouchat hospodyně jako svou představenou: tu měli dosazovat dva určení sousedé a dvě měšťanky s radou betlémského kazatele Václava z Dráchova. Jako hmotné zajištění této zbožné nadace měly sloužit důchody ze dvou domů, jež jí dříve patřily, a nájem z jednoho krámu.

44) J. TEIGE, *Základy I/2*, s. 814.

45) Tamtéž, s. 687.

46) Všichni jsou dosvědčeni jako pražští úředníci a majitelé domů, k poslednímu srov. také Petr ČORNEJ, *Kočíčka, Kurvička, Kokot a Múdrá Hlavička aneb Staroměstští řezníci v husitské revoluci*, Pražský sborník historický 40, 2012, s. 7–129, a Týž, *Smolař, Hedvika, Velvar et alii*, s. 182.

47) Srov. V. V. TOMEK, *Dějepis VIII*, s. 115; J. TEIGE, *Základy I/2*, s. 870 (k letům 1459 a 1465).

Není známo, kdy Dorota zemřela, v kšaftu odkazuje na časté nemoci, které chápala jako trest za své hříchy, ale z formulace nevyplývá, že by byla nemocná vážně. Pět let po kšaftu, ve čtvrtek před svatou Žofií (11. května) 1458, vykonavatelé závěti potvrdili splacení jistiny za prodej domu a příslušenství Bartošem mydlářem a tehdy už byla Dorota podle formulací uvedených v zápisu mrtvá.⁴⁸

Uvedené pořízení bylo součástí zakladatelské aktivity, kterou v pražských městech v 15. století uskutečňovaly utrakvistické elity. Proběhlo v době vzrůstu cen nemovitostí, jež byl po roce 1450 citelný,⁴⁹ a bylo hmotně zajištěno věnováním domů, případně penězi z jejich prodeje či pronájmu. Prameny vypovídají o úzkých sociálních vazbách mezi měšťany, kněžími a univerzitou v husitské Praze. Jak už bylo uvedeno, měšťanská skupina, která těžila z husitských konfiskací, se poprvé dostala k moci na podzim roku 1424 a později vládla v letech 1427–1437 a od roku 1448. Přestože šlo často o „nové lidi“ vynesené mezi elitu revolučními převraty, podíleli se na fundátorské činnosti v Praze. Spolupracovali s kněžími husitské „strany středu“, jako byli Jan Rokycana a Václav z Dráchova, a aktivně participovali na rozvoji utrakvistických institucí, ať už šlo o církevní zařízení, nebo o koleje pražské univerzity.

Ve vztahu k univerzitě je zásluhou této skupiny, že se podobně jako Matyáš Lauda z Chlumčan, který v roce 1451 opatřil dům pro novou univerzitní kolej a později ji nadal důchody, podílela na zajištění osob a institucí, jež byly s utrakvistickou církví a univerzitou spojeny.⁵⁰ Už jen pouhé nahlédnutí do listináře druhé z kolejí, Rečkovy, která byla založena po husitské revoluci, vede k hypotéze, že tato druhá kolej byla spojena spíše s husitskými konzervativci, a tedy s jinak politicky orientovanou skupinou pražských měšťanů.⁵¹ To ale jistě bude podnětem pro další výzkum husitského mecenášství.⁵²

Dorota mydlářka, vdova po jednom z představitelů této vrstvy, Jakubu mydlářovi, v době svého posledního pořízení roku 1453 disponovala jednak vlastním rodinným majetkem, jednak dědictvím po Mikuláši mydlářovi. Byl-li kšaft v husitské Praze abnormalitou,⁵³ dostalo Dorotino poslední pořízení písemnou formu asi především kvůli tomu, že obsahuje zásadní fundaci v podobě domu věnovaného bekyním, a možná také proto, že odráží snahu zajistit odkazem ve srovnání s jinými testátory větší množství osob a institucí.

Hypotéza, která stála na začátku našeho zkoumání, že *volumina reposita circa dominam* představovala depozitum knih určené pro Laudovu kolej, je velmi pravděpodobná, přesto přímé doklady chybí. Pocházelo možná z majetku Mikuláše

48) AMP, rkp. 90, fol. 220r.

49) Jiří ČÁREK, *K vývoji cen staroměstských domů v letech 1400–1850*, Pražský sborník historický 7, 1972, s. 39–49.

50) Srov. M. SVATOŠ, *Listiny*.

51) Srov. TÝŽ, *Jan Reček a jeho písemná pozůstalost v archivu pražské univerzity*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis 14, 1974, s. 121–160.

52) K tomu srov. TÝŽ, *Husitští mecenáši pražské univerzity*, Husitský Tábor 2, 1979, s. 47–54.

53) Martin NODL, *Středověký testament jako abnormalita*, in: *Pozdně středověké testamentsy v českých městech. Prameny, metodologie a formy využití*, edd. Kateřina Jiřiová – Eva Doležalová, Praha 2006, s. 73–85.

mydláře; ať už Dorota tyto knihy získala jakýmkoliv způsobem, nepochybně počítala s jejich předáním do Laudovy koleje a později svůj záměr uskutečnila. Text sám nenabízí žádné vodítko pro určení, kdo jej zapsal. Protože však jde o vypsanou ruku, předpokládal bych jako pásaře spíše než Dorotu některého člena Laudovy koleje, případně Václava z Dráchova jako Dorotina důvěrníka, kterého později určila jako poradce vykonavatelům své závěti. Zápis byl nejspíše proveden při věnování knihy, v níž se nachází, koleji, aby nezaniklo povědomí o dalších knihách uložených u Doroty.

Už sama skutečnost, že některé knihy uvedené na seznamu jako uložené u Doroty mydlářky, se podařilo dohledat v dochovaném torzu knihovny Laudovy koleje, ukazuje na potřebnost výzkumu kolejních knihoven pražské univerzity, který nedávno usnadnilo vydání dochovaných katalogů.⁵⁴ Stejně tak bude nutné konzultovat dochované pražské městské knihy, které mohou ještě lépe objasnit vazby mezi měšťany, kněžími a především univerzitou, o nichž zatím máme jen dílčí informace.

Přílohy

1. Edice soupisu

Národní knihovna ČR, rkp. V C 11, verso posledního folia knižního bloku.

Nota volumina reposita circa dominam.

Primo volumina Moraliū in Iob tria.

Item volumina duo super Cantica.

Item 1 partem estivalem Socci.

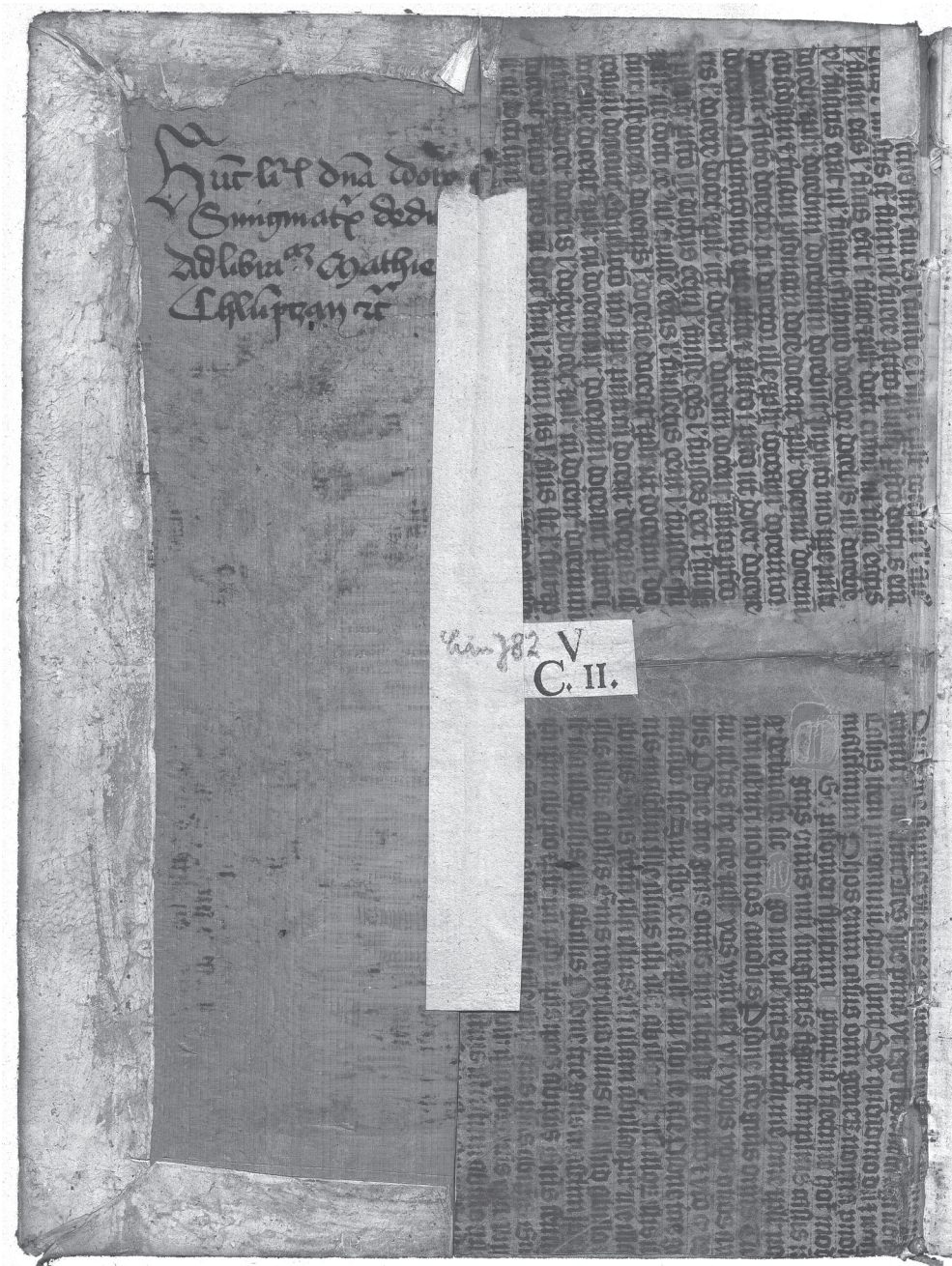
Lecturam magistri Zulconis in Psalterium.

Partem [*rasura*] estivalem Miliczii.

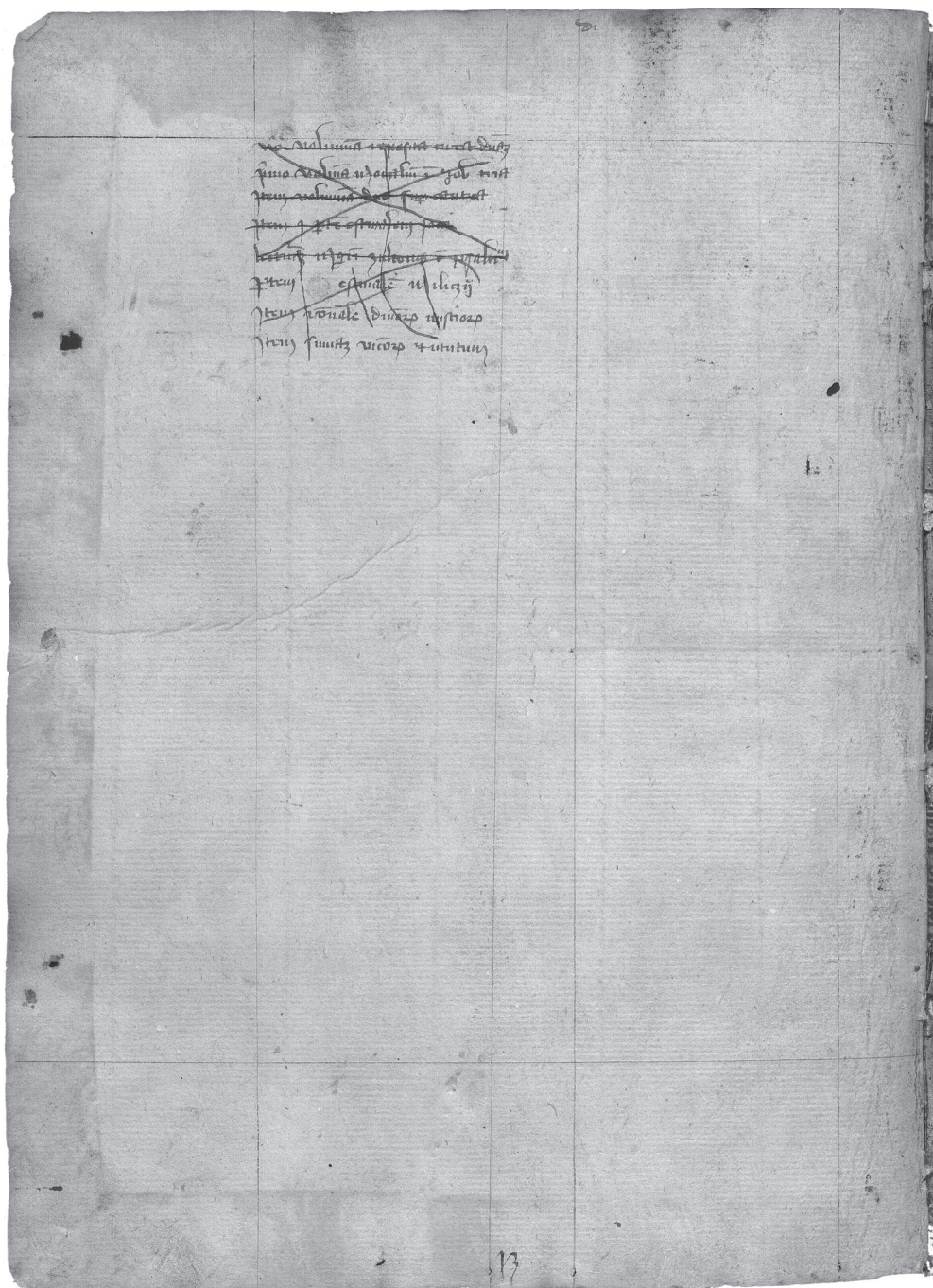
Item Racionale divinatorum misteriorum.

Item Summam viciorum et virtutum.

⁵⁴ *Catalogi librorum vetustissimi Universitatis Pragensis*, edd. Zuzana SILAGIOVÁ – František ŠMAHEL, Turnhout 2015 (= *Magistri Iohannis Hus Opera omnia XXXVIII B, Supplementum II*).

Zápis o věnování knihy
 NK ČR, rkp. V C 11, přední předešti.

Soupis knih

NK ČR, rkp. V C 11, verso posledního folia.

SUMMARY

The Prague Burgher Dorota the soap-boiler and Books in Hussite Prague

This contribution examines a heretofore unknown list of books that survived in a manuscript in the National Library of the Czech Republic with the shelf mark V C 11. The list mentions a total of seven works in ten volumes that note they are “left by the lady” (*volumina reposita circa dominam*). This lady is certainly Dorota the soap-boiler, a burgher from the Old Town of Prague. There is a 15th-century handwritten note on the inside cover of the manuscript that states she bequeathed the codex to the Lauda College of the Prague University. Thanks to the surviving sources, the contribution presents not only the contents of the manuscripts included in the list (which are mostly of a homiletic and exegetic nature), but also the benefactor’s social relationships and her property. It was discovered that Jakub the soap-boiler, who Dorota was married to before becoming a widow, was an Old Town burgher who like others enriched himself from the Hussite confiscations. Besides the family property, Dorota also owned houses left to her by Mikuláš mydlář. In her surviving testament from 1453, Dorota donated her house to the Beguines and bequeathed smaller inheritances to certain leading Utraquist clerics. Some of the volumes briefly described in the list were found with varying degrees of certainty in the National Library where the collections of the medieval Prague university are stored. Most of them can be proven to have been part of the Lauda College, just like the book in which the list survived. This fact leads to the hypothesis that the collection probably lists books owned by Mikuláš the soap-boiler, which were then inherited by Dorota. She promised to give the books to the Lauda College; an act that had yet to take place at the time the list was created.